

9 ТРАВНЯ—ДЕНЬ ПЕРЕМОГИ

Іван Савич

СПОГАДИ БІЛЯ ГОЛУБОГО ЕКРАНА

— Марусю, ти, може, подивишся телепередачу до 50-річчя Перемоги? — лагідно запитав дружину ветеран Григорій Васильович Олійник.

— Аякже ж. Обов'язково. Ти тільки не допомагай мені, я спробую сама встати і перейти до залу.

Григорієві щойно 80 років виповнилося, але він почуває себе дужчим за дружину, яку погано слухаються ноги, хоч вона й молодша за свого Гришу на чотири роки. Розмову сивоголових батька-матері в сусідній кімнаті почула дочка Ліда, вчителька фізики. Вона швиденько ввійшла до батьків:

— Татку, я допоможу матусі, ідіть вмикайте телевизор.

Це була творчо продумана телепередача: ветеранівські спогади, часто і доречно ілюструвалися кадрами з художніх та документальних фільмів, і Григорій Васильович та Марія Юхимівна кожен по-своєму переживали ті розбомблені, задимлені, закринавлені роки... Молодий директор Савинської школи Корюківського району, випускник історичного факультету Ніжинського педінституту, Григорій Олійник був призваний в армію 1939-го року і трагедійне 22-го червня зустрів на кордоні поблизу Білостока. Мав він звання старшини-танкіста і був командиром танка Т-26 в 9-му полку 25-ої танкової дивізії, якою командував у недалекому майбутньому знаменитий генерал армії, двічі Герой Радянського Союзу Іван Данилович Черняхівський.

У перший же день війни грізна танкова колона гітлерівців рвалася на Білосток і вже встигла захопити селище Бранськ, і танковий батальйон старшого лейтенанта О. Й. Шевченка вирушає їй назустріч. Зупинити ворога, що б там не було! — такий наказ. Бачить Григорій на екрані танкові бої і пригадує їх у дійсності. Він на першому танкові. Гудуть, ревуть німецькі потвори. Силою волі розчавив у собі почуття небезпеки чи, сказати б, страху. Руки тверді, слухняні, око зірке, зуби міцно стиснуті, і в голові, і в серці своя клятва: ручаюся Лідусею, донечкою своєю, що з першого пострілу зупиню головну машину ворога. Пора! І він спокійно, немов на навчальних стрільбах, дає перший постріл. Вибух. Дим. Він швидко розвіявся, і Григорій побачив: головний ворожий танк горить. Ага, гади! І майже всі його постріли досягають цілі. Гнів, радість удачі, повна мобілізація фізичних і нервових сил, зору, спритності, глибоке почуття своєї правоти робили Григорія справжнім воїном. Колона танків ворога повернула назад, лишивши на дорозі кілька палаючих машин і біля десятка трупів. Поранених, відстрілюючись, німці встигли забрати. Батальйон переслідував ворога, відбив

Бранськ. Тут поховали двох своїх убитих, а чотирьох поранених відправили в польовий шпиталь. Ось так ми перемелимо фашистську силу. Це їм не по Європі гуляти! — так думали у той день всі танкісти батальйону... Пройдуть роки, і, згадуючи цей бій, колишній комбат, генерал-лейтенант, Герой Радянського Союзу О. Й. Шевченко у своїй документальній повісті «В стремніне» напише: «Командир танка Олійник встигає випустати по ворожих танках і живій силі снаряд за снарядом, кулеметну чергу одну за другою. Робив це найспокійніший чоловік у батальйоні, людина мирної професії — учитель, він змінювався на очах, стаючи нещадним».

Та назавтра грізну колону ворожих танків супроводжували літаки. Гул. Рев. Виючі, падають на дорогу бомби. Довелося відступати. Кадри екрана і кадри пам'яті зливаються в єдиний струмінь спогадів. І Григорій Васильович важко зітхнув.

— Чому так важко, Гришо? — спитала Марія Юхимівна.

— Та пригадав, як під Волочиськом ворожий снаряд таки влучив у нашу машину. Аж крутнулася вона на місці та й завмерла. Вискочили з неї і технік, і комбат наш, і я, а до нас вже долітає зловісне виття міни. Впали. Влипли в землю, та осколки дістали всіх трьох. Підтримуючи один одного, ми добралися до канави на узліссі, там перев'язали свої рани, а поскільки вже почалося й смеркання, знайшли місце для тривожного нічного відпочинку. Уранці відчули, що можемо рухатися. Зняли з мертвого танка кулемет, розібрали гармату і, попрощавшись з машиною, як з живою істотою, приєдналися до груп відступаючих. Швидко виявилось: ми в оточенні. На одній воді та де-не-де випрошеному шматкові хліба чи десятковій картоплин або яблук, схожі уже не на людей, а на власні тіні, ми таки вийшли з оточення і під Гомелем після перевірки влилися в танкову частину, що стояла недалеко залізничного мосту через річку Сож..

Тепер важко зітхнула Марія Юхимівна. Це згадалася їй печальна зустріч з Грицем недалечко від Гомеля. Через лікаря, що супроводжував поранених до Щорса, старшина Олійник передав лист Марії, яка влітку, в час шкільних канікул, любила гостювати у своїй матері в селі Охромівичах. А від них до Щорса лише 25 кілометрів.

І сталося чудо: Марійка якраз була в матері і лист отримала. У ньому Гриша просив берегти себе і Лідусю, передати у рідні Савинки, що він живий і здоровий і повернеться додому з перемогою. Лист не проходив цензури, то Григорій указав і свою приблизну адресу. Не польову звісно.

Марія кілька разів цілувала лист, показувала його маленькій дочечці: «Оце татко писав, оце татко писав». Раділа і мати, що прийшла звістка від зятя. Та коли Марія сказала їй:

«Поїду шукати Гришу. Повезу їсти, білизну», — сумно промовила:

— Де ж ти його знайдеш, донечко? Та й дорога небезпечна. Може, не треба? У тебе ж дитина.

— Ні, мамо, поїду. Я бачила той міст через Сож. Знайду.

Мати подумала, що до Марійчиного батька поїхала б і на край світу, коли б він не загинув від рук бандитів, і тому вже не противилася:

— Що ж, їдь доноу. Бери пар дві чистої білизни, побільше сала, яець, хліба. Трохи сухарів знайду. У нього ж і товариші там є, які теж недоїдають..

З чималим «сидором» за плечима Марія добралася до лісу недалечко від залізничного мосту біля станції Новобілиці. Дві дівчини, мо-

білізовані на окопи, допомогли їй з годину розшукувати танкістів, але мусили ставати до роботи. Разів три чи чотири в неї перевіряли документи і відпускали, радячи, де їй шукати Гриця.

Уже й сонце хилиться на захід, а танкісти — як у небо знялися. Вже й на станцію час, бо ввечері поїзд іде на Щорс, а Гриші нема. Витерла гірку сльозу та й побачила, що через залізничне полотно переходить якийсь солдат. Може, це він? Щось ніби схоже. Де там! Гриць у неї легкий, стрункий, швидкий, а в цього і хода повільна, і плечі ніби трохи зігнуті. Та й обличчя он як заросло, а Гриша чи не кожного дня голівся. Красень! Що ж, віддам цьому бійцеві продукти, не везти ж їх назад. А може, він і Гриця знайде. Стоїть Марія, дивиться на цього немолодого солдата — раптом, мовби якесь небесне одкровення:

— Марусю! Рідна моя!

— Боже, це ти? — і солдат ніби скинув утому з тіла свого і, як мала дитина до матері, біжить до неї. Колючи ніжне обличчя дружини щегиною неголених щік, Гриць цілує Марусині вуста, очі, щоки, чоло, руки. А потім хвилин п'ять їсть домашній пахучий хліб з яечком і слухає кожне словечко про Лідусю, про рідних, і невимовною радістю сяють його очі. А час біжить. Йому ж треба перевіряти постових, він же — старшина, а Марусі слід до станції поспішати. Забрав білизну, яка так приємно пахла домашнім вогнищем.

— Перевдягнуся потім, а свою спалю разом з проклятими паразитами...

Ледь розійшлися, повертаючись одне до одного обличчями через кожні три-чотири кроки. І не думали й не гадали, що зустрінуться аж через довгі-довгі чотири роки.

Телепередача в хронологічній послідовності йшла далі, і посивілий ветеран горгав сторінки своєї пам'яті. Жарким літом з-під Гомеля застукотіли колеса військового ешелона на Бахмач, далі Вороніж, далі невеликі станції — і зупинка в Сталінграді. І тут старшина Олійник цілий місяць опановує новий танк — Т-34. І незабаром з маршевою ротою Григорій Васильович в замаскованих вагонах мчить на захід, де відкрився новий напрямок — московський. І савинський вчитель з тим же завзяттям, зосередженістю, зібраністю, умілістю і з ненавистю до ворога зі своєї тридцятьчотвірки громить зухвалих загарбників. Але і ця міцна, слухняна фортеця зазнала поранення, і Григорій, уже нагороджений медаллю «За відвагу» за бої під Москвою, допомагав технікам у майстерні повертати танкові бойові якості. Вважалось, що він тимчасово у резерві.

І знову доля звела його з О. Шевченком, комбатом своїм, тепер уже капітаном, якому було доручено формувати 261-й танковий батальйон.

— Ідеш до мене, Григорію?

— З радістю!

Спізнав Григорій Васильович і пекло ржевського напрямку, і пізніше страшний суд Орловсько-Курської дуги. Суцільний вогонь, безперервна гроза смертельних вибухів. Проте, ніби кимсь заворожений, він унікав і повітряних бомб, і танкових снарядів, і кулеметних та автоматних черг. Більше того, на тій вогненній дузі в окопчиків на трьох своїм тілом він закрив командира бригади і начальника штабу. Прямо на них ревла міна. Кинулись на дно окопчика, а Григорій упав не на землю, а накрив своїм тілом командирів. Осколки, на щастя, дрібні, посікли спину Олійника. Трохи пізніше медсестра витягла їх, промила рани, міцно й уміло забинтувала. Правда, декілька найдрібніших залишила Григорієві у м'язах спини, на «пам'ять». Коли повернувся до свого танку, начальник штабу і командир бригади говорили йому:

— Ну й сміливий ти, Гриша, вирішив порятувати начальство.
Григорій усміхнувся.

— Це було не від сміливості, а від боягузства. Я боявся залишитися сам. Що б я робив тоді? Яку команду подав би?

Гриць жартував. Насправді він ще з початку війни чомусь твердо повірив: його на війні не вб'ють.

Довелося славному савинському танкістові і Прибалтику звільняти, і Мінськ брати, і через ряд зруйнованих міст дійти до самого Берліна і там 8-го травня 1945-го року на стіні біля центрального входу в рейхстаг твердим красивим почерком написати: «Від Савинок до Берліна. Г. Олійник».

Багато друзів своїх згадав Григорій Васильович, дивлячись на голубий екран. І тих, що в землі сирій лежать під обелісками, і тих, що недавно відійшли в безмежний простір, і тих, що часом старечим ламаном почерком напишуть листа чи листівочку до якогось свята. І генералів І. Д. Черняховського та Д. Д. Лелюшенка згадав, доводилося ж доповідати їм про події на передовій. Згадав і маршала К. К. Рокоссовського, з рук якого і військову нагороду одержував, і з вуст якого почув наказ про присвоєння йому звання майора.

Телепередача закінчувалась. У зал рівним кроком зайшла внучка Люда, медсестра, з правнучкою Даринкою. Обое, Григорій і Марія, ніби скинули з себе болісність воєнних спогадів, радісно заусміхалися гостям. Внучка, поцілувавши обох, спитала про самопочуття, перевірила артеріальний тиск, спитала, чи є ще таблетки. А Даринка миттю опинилася на колінах у Марії Юхимівни і защебетала:

— Ой, бабусенько, будемо разом дивитися мультик, самій же не цікаво.

Закінчується нарис про ветерана Григорія Васильовича Олійника, але без певного епілогу тут не обійтись. Отже, за наказом маршала Рокоссовського Олійник аж до осені 1947 року продовжував військову службу у Польщі — був там заступником командира бригади. Демобілізувавшись, разом з Марією та Лідусею, що вже закінчила перший клас, прибув у рідні Савинки. Спочинув трохи під рідним дахом — і в область за призначенням на роботу. Так і став він директором школи у Мені. Згодом його, розпорядливого, ділового, активного обрали головою Менського райвиконкому. Цілих 16 літ працював Григорій Васильович на цій ниві і на всю Чернігівщину Менський район славився виробничими досягненнями. Не випадково на грудях ветерана — ордени Леніна і Жовтневої Революції.

Вийшовши на пенсію, не тішився відпочинком. Його активна натура, прага до корисної роботи знаходили вихід у громадській ветеранській діяльності. Скільки зустрічей було у школах, на виробництвах, у колгоспах, у музеях! Скільки лекцій прочитав по лінії громадських організацій! А ще різна допомога людям добрим у Мені, в Савинках, у Чернігові. І турбота про здоров'я рідних, про виховання онуків, а тепер ось уже й правнуків.

Він найменший син у великій сім'ї Олійників. Йому довелося з глибоким сумом хоронити і матір, і двох братів, що мали вчені ступені, і трьох сестер. І друзів вірних — ветеранів війни теж доводилося проводити у світове безмежжя.

12-го квітня цього року Григорієві Васильовичу виповнилося 80 років, а він весь у клопотах про організацію у Савинках краєзнавчого музею. Уже чимало й зроблено при тій школі, яка збудована в селі з його допомогою.

Хай же щастить Григорію Васильовичу в усьому і в похилі, але активні роки!